

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

технологияларын жасауда қолданылады. Демек, ақпарат құнын бағалау кезінде негізгі өндірістік қорлардың, персоналдың және өндірістік технологиялардың өзіндік құнын қалыптастыру кезінде пайдаланылмаған ақпараттық ресурстардың ғана құны есепке алынады.

Экономикалық тиімділік – екі жақты сипаттағы күрделі экономикалық категория, оны ресурстарға қатысты да, шығындарға қатысты да анықтауға мүмкіндік береді. Д.А. Алексеева және Т.В. Сорокина, М.А. Ахалқалакелов пен М.В. Савина, В.З. Гатаулина және Р.Н. Шарипова, Л.В. Ермолина еңбектерінде экономикалық тиімділікті бағалаудың әртүрлі аспектілері зерттелген.

Экономикалық тиімділік екі негізгі жағдайда анықталады:

1) кәсіпорындардың қызметін бағалау үшін жалпы (абсолюттік) тиімділік көрсеткіштері пайдаланылады;

2) кәсіпорынды дамытудың әртүрлі нұсқаларының тиімділігін бағалау және оңтайлысын таңдау үшін салыстырмалы тиімділікті анықтаудың әдістері мен көрсеткіштері қолданылады.

Жалпы өндіріс тиімділігін бағалау үшін жалпы және арнайы болып бөлінетін көрсеткіштердің едәуір саны қолданылады. Жалпы көрсеткіштер кәсіпорын қызметінің тиімділігін көрсетеді, ал жеке көрсеткіштер ресурстардың негізгі түрлерін пайдалану тиімділігін көрсетеді.

Жалпы тиімділікті сипаттайтын көрсеткіштер көп бағытты әсер етеді. Сондықтан олардың көмегімен біржақты мәлімдеме жасау әрдайым мүмкін емес, өндірістің жалпы (абсолютті) тиімділігін бағалау үшін интегралдық көрсеткіштерді пайдалану қажеттілігі туындайды, ол үшін өндірістік әлеуетті пайдаланудың жалпыланған көрсеткіштерін пайдалану ұсынылады. кәсіпорынның.

Зерттеу нәтижесінде өндірістің жалпы (абсолютті) тиімділігін бағалау үдерісін жетілдіру қажет деген қорытындыға келді. Бұл ретте өндірістің жалпы тиімділігін бағалаудың интегралды көрсеткіштерін анықтау ұсынылады, олар мыналар болуы мүмкін: пайдалану коэффициенті, өндірістік әлеуетті пайдаланудың жалпы және есептік тиімділігі. Бұл тәсілді жүзеге асыру кәсіпорынның өндірістік әлеуетін анықтау тұжырымдамасының жеке теориялық ережелерін пайдалану негізінде жалпы тиімділікті дәлірек бағалауға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Измайлов М.К. Производственный потенциал предприятия: оценка и эффективность использования / М.К. Измайлов // Вестник Сибирского университета потребительской кооперации. – 2019. – № 2. – С.65-70.
2. Тертышник М.И., Производственный потенциал предприятия и оценка экономической эффективности производства, Azimuth of Scientific Research: Economics and Administration. 2021. Т. 10. № 1(34), -Р.25-32.
3. Шарохина С.В., О.Е. Пудовкина. Оценка производственного потенциала при выборе объекта инвестирования // Вектор экономики. – 2020. – № 1. – С.72-85.

ӘОЖ 338.012

ІС-ШАРАЛАР ТУРИЗМІ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ РЕТІНДІ

Айдархан Зейнеш Айдарханқызы

zeineshaidarkhan@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультетінің 3 курс студентті,

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Молдашов Н.О.

Дамыған елдер жаппай өндіріс деңгейінен шығып, қызмет көрсету саласына ауысты. Жаһандану дәуірінде, әлемнің кез-келген бұрышына туристік сапарлар қол жетімді болды.

Қазір халықаралық туристер саны жылына 1 миллиард адамнан асады. Енді бір елді көруге немесе күнге шомылуға бару жеткіліксіз. Адамдарды күнделікті өмірде көруге болмайтын қызықтырады. Сол себепті туризмнің басқа бағыттары сұранысқа ие.

"Іс-шара туризмі" термині алғаш рет 1987 жылы Жаңа Зеландия туризм және қоғам департаменті қолданды.

Іс-шара немесе Іс-шара туризмі (ағылш. event-іс - шара) - туристік бизнестің өте жас және перспективалы бағыты. Іс - шара туризмі-өте жас және өте қызықты бағыт. Сапардың басты мақсаты қандай да бір қызықты немесе маңызды оқиғаға орайластырылған. Планетаның ең керемет іс-шараларына қатысуды және дәстүрлі демалысты біріктіретін бірегей турлар біртіндеп танымал бола бастады.

Кесте – 1. Оқиғалар туризміндегі оқиғалардың түрлері

Түрлері	Анықтама
Фестиваль	жаппай мереке, музыкалық, театрлық, эстрадалық, цирк жетістіктерін көрсету (қарау) немесе кино өнері.
Карнавал	көше шерулері, театр ойындары бар халықтық мерекелердің түрі – ашық аспан астында өтеді.
Жәрмеңке	аумағында өткізілетін елдің әдет-ғұрыптарына сәйкес (оның атауына қарамастан) кең ауқымды тауарлардың және (немесе) жабдықтардың ірі нарығы болып табылатын кең маңызы бар тұрақты нарық.
Олимпиада ойындары	әр төрт жыл сайын өткізілетін қазіргі заманғы ең ірі халықаралық кешенді спорттық жарыстар.
Әлем чемпионаты	чемпион атағына сайыс. Іс-шара туризмінде ең танымал оқиға-футболдан әлем чемпионаты
Сән көрсетілімі	соңғы сән топтамаларын көрсететін шара
Аукцион	аукционның алдын ала белгіленген ережелері бойынша өндірілетін тауарларды, бағалы қағаздарды, кәсіпорындардың мүлкін, объектілердің өнер туындыларын жария сату.
Шеру	әр түрлі ұжымдардың, ұйымдардың, қозғалыстардың немесе партиялардың салтанатты өтуі.
Көрме	экономика, ғылым, техника, мәдениет, өнер және қоғамдық өмірдің басқа салаларындағы жетістіктерді көпшілік алдында ұсыну. Тұжырымдама іс-шараның өзін де, осы іс-шараның өтетін орнын да білдіруі мүмкін.
<i>Ескерту - [1, 2] әдебиеттер негізінде автормен құрастырылды</i>	

Қазіргі уақытта " Іс-шара туризмі" түрлерін әртүрлі белгілерге сәйкес жіктеуге болады, олардың ең маңыздыларына мыналар жатады: туризмнің мақсаты, уақытша, аумақтық сипаттамалары, оқиғалар тақырыбы.

1. қолданылу ауқымы бойынша: халықаралық, ұлттық, өңірлік;
2. халықаралық мәртебе бойынша: ішкі және халықаралық (кіру, шығу);
3. қатысушылар саны бойынша: топтық, жеке, отбасылық;
4. қатысушылардың жасы бойынша: балалар, жасөспірімдер, жастар, ересектер, егде жастағы адамдар үшін ("үшінші жас" деп аталады), аралас және т. б.;
5. ұйымның сипаты бойынша: регламенттелген - қызмет көрсетудің жоғары деңгейімен және туристік объектілерге барудың белгілі бір реттілігімен сипатталады; регламенттелмеген-ұйымдастырылған немесе ұйымдастырылмаған болуы мүмкін;
6. саяхат ұзақтығы бойынша: ұзақ - 3 күннен артық, қысқа мерзімді-3 күннен аз.

Мысалға, Швейцарияда халықтың 75% туризм саласында жұмыс жасайды. Туризм жақсы табыс әкеледі: жыл сайын Альпіге он миллионға жуық адам келіп, шамамен 1,5 миллиард Швейцариялық франк әкеледі. Бұл шамамен 1 660 393 500 АҚШ доллары.

Іс-шара туризмінің артықшылықтарын музыкалық фестивальдар мен концерттердің

мысалында қарастырайық.

Ұсыну және түсіну үшін ең танымал және жарқын музыкалық фестивальдердің бірі Coachella Valley Music and Arts Festival-АҚШ-тың Колорадо штатындағы Коачелла алқабындағы жыл сайынғы Музыка және өнер фестивалі. Фестивальде әр түрлі музыкалық жанрлары бар бірнеше тақырыптық көріністер бар: роктан электронды музыкаға дейін. Қазіргі уақытта фестиваль Музыка және ойын сауық индустриясындағы ең табысты және табысты жобалардың бірі болып табылады.

Кесте – 2. Жылдар бойынша "Coachella" фестивалінің қорытындысы

Жыл	Мерзім	Жалпы пайда	Келу	Күніне келу
2014	11-13, 18-20.04	78,3 млн	190000	96500
2015	10-12, 17-19.04	84,2 млн	198000	99000
2016	15-17, 22-24.04	94,2 млн	198000	99000
2017	14-16, 21-23.04	114,6 млн	250000	125000

Ескерту - [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылды

Деректерді қорытындылайтын болсақ, жыл сайын артып келеді, экономикалық көрсеткіштер аймақаралық дамуға қолайлы ықпал етеді нәтижесінде халықаралық деңгейде іс-шаралық туризмді дамытудың негізгі өнімі ретінде фестивальдің рөлі артып келеді.

Алысқа бармай ТМД елдерінде іс-шара туризмінің тиімділігін, мысалға келтірейін:

Кішкентай, бірақ белсенді Грузия Кавказдың ғана емес, бүкіл әлемнің назарын аударатын бүкіл атақты шокжұлдыздың иесі болады. 2023 жылы Грузияда Бруно Марс, Imagine Dragons, The Killers, Nile Rodgers & Chic, FKJ, Damian Lazarus сияқты танымал әртістер, сондай-ақ all day I Dream электронды музыка фестивалі өнер көрсететін Жұлдыздар сарқырамасы өтті. Мұндай деңгейдегі атақты адамдар бұрын Грузияға бармаған және олардың қатысуы елдің туризмін, экономикасы мен мәдениетін дамытуға үлес қосты.

Грузия 2023 жылы туризмде рекордтық \$4,1 млрд табыс тапты, бұл 2022 жылғы деректерден 17,3%-ке артық. Ведомствоның мәліметінше, 2023 жылы Грузияға 7072220 халықаралық саяхатшы келді, бұл пандемияға дейінгі көрсеткіштерден 75,6%-ға, ал 2022 жылмен салыстырғанда 30,3% - ға өсті.

Қазір Қазақстан туризмнен елде орналастыру орындары 183 млрд теңге табыс тапты, туризм саласынан салықтар 389 млрд теңгені құрады. Қазақстан туризмінің алғы бағыты ретінде эко, тау, этно-мәдени туризм қолдануда. 2025 жылға дейін Қазақстан ЖІӨ-нің 8%-ы туризм саласынан болады деген жоспар қойылған [3]. Бірақ, қаратиннен кейінгі жылдары әлемде туризмнің жаңа бағыттары сұранысқа ие. Қазақстанда сол сұранысты орындай алмайды. Қазақстанда ұйымдастырылып жатқан іс-шаралардан түсетін пайда, Грузиядағы іс-шаралардың 10% пайдасын алып келе алмайды. Экономикалық шығынның азайту үшін әлемдік сұранысқа бейімделе білу керек. Географиялық тұрғыда Қазақстан Азияның төрінде орналасып тұр деп айтсақта болады. Қазақстанда өткізілген ауқымды шараларға Алматыда Қысқы Универсиада-2017, Астанада ЕХРО-2017 жатқызуға болады. Астана, Түркістан, Ақтау, Алматы қалаларында ұйымдастыруға болады. Жалпылай алғанда «Әрбір шетелдік турист екі жұмыс орнын ашады. Бір шетелдік орта есеппен доход 1,5 мың АҚШ доллар көлемінде табыс әкеледі», - деп тұжырымдалады. Бір әлемдік деңгейдегі әртістің концертті егерде «Астана Арена»да өтсе, оның сыймдылығы 30200 адам. Оның кем деген 15000-20000 шетелдік туристтер болса, 22 500 000- 30 000 000 АҚШ доллар табыс алып келеді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, іс-шара туризмінің қазір үлкен перспективаға ие екенін көре аламыз. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, кейде ірі оқиғалар елді дағдарысқа ұшыратуы мүмкін, бірақ сонымен бірге елдің PR жасап, үлкен табысқа алып келе алады. Қазіргі шұрайлы уақытта, осы перспективалық бағытты қолданып қалу керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Вестник Хабаровского государственного университета экономики и права. 2016. № 4–5. -

С.84-85.

2. Александрова А.А. Событийный туризм в мире // Экономическое возрождение туризма, 2010. - № L.- С. 47-52.

3. <https://primeminister.kz/ru/news/k-2025-godu-dolya-turizma-v-vvp-strani-sostavit-8-a-muhamediuli-15953>

4. Итоги фестиваля Coachella за последние 5 лет [Электронный ресурс]: //https://nonews.co/wp-content/uploads/2018/10/ТТС2017.pdf word economic forum

ӘОЖ 338

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДА БЮДЖЕТ ҚАРАЖАТЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫ ҢНТАЛАНДЫРУ

Аманжолов Арлан Алимжанович

a.amanzholov99@mail.ru

экономика факультетінің 1 курс магистранты
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Егембердиева С.М.

Бюджет қаражатын тиімді пайдалануды ынталандыру Қазақстанның экономикалық саясатының негізгі аспектісі болып табылады. Стратегиялық басқару және экономикалық даму шеңберінде сыртқы және ішкі инвестицияларды тартуға ерекше назар аударылады, бұл өсу мен дамудың негізгі катализаторы ретінде қарастырылады. Қазақстан Республикасы Президентінің айтуынша, инвесторлар үшін қолайлы жағдай жасау және бюджет түсімдерінің қажетті деңгейін қолдау жаңа Салық кодексін әзірлеу арқылы қамтамасыз етіледі. Бұл инвестициялар үшін тартымдылық пен елдің бюджеттік қажеттіліктерін қамтамасыз ету қажеттілігі арасындағы теңгерімге ұмтылысты көрсетеді.

Президент сондай-ақ, даму институттарының жұмысын жандандыру және инвестиция тарту үшін тұтас экожүйе құру қажеттігін атап өтті. Бұл мемлекеттік құрылымдар мен бизнес-қоғамдастық арасындағы өзара іс-қимылды жақсартуды, сондай-ақ жергілікті билік үшін басты басымдықтардың бірі болуы тиіс жеке инвестицияларды тартудың маңыздылығына назар аударуды қамтиды [1].

Бұдан басқа, бюджет қаражатын пайдалану тиімділігінің аудиті мемлекеттік ресурстарды тиімді жұмсауды бақылау мен қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. ИНТОСАИ халықаралық стандарттарын негізге ала отырып, тиімділік аудиті бюджет қаражатын жұмсаудың үнемділік, тиімділік және нәтижелілік қағидаттарына сәйкестігін тексеруді қамтиды. Бұл қойылған мақсаттарға қол жеткізу кезінде ресурстарды барынша азайтуды және мемлекеттік органдардың қызметінде қаржы қаражатын пайдаланудан қол жеткізілген нәтижелерді айқындауды білдіреді. Тиімділік аудиті мемлекеттік органдар қызметінің өнімділігі мен нәтижелерін жақсарту үшін негізгі құрал болып табылатынын атап өту маңызды, бұл өз кезегінде қаржылық тұрақтылықты және экономикалық өсуді арттыруға ықпал етеді [2].

Қазақстандағы қаржы ресурстарын талдау және басқару үшін бюджет қаражатын пайдаланудың тиімділік көрсеткіштері жүйесін қалыптастырудың маңыздылығы даусыз деп болжауға болады [3].

Тұтастай алғанда, Қазақстан үшін бюджет қаражатын тиімді пайдалануды ынталандыру инвестициялық ахуалды және салық саясатын жақсартуды, сондай-ақ қаржылық бақылау мен тиімділік аудитінің қазіргі заманғы әдістерін қолдануды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді.

Экономикалық ахуал. Қазақстандағы қазіргі экономикалық ахуалды талдау елдің экономикалық дамуына елеулі әсер ететін бірқатар негізгі үрдістерді анықтайды.